

ЛЕКЦІЯ ЯК ПРОВІДНА ФОРМА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Постановка проблеми. Основною вимогою, яка висувається до лекційної форми навчання у вищому навчальному закладі є формування теоретико-методологічних засад для поглибленого, самостійного оволодіння студентами теорією як інструменту вирішення різноманітних проблемних ситуацій у практичній соціальній роботі, а також технікою дослідницької діяльності. Лекція – це не тільки передача знань, але й наочний дослідний процес, який демонструє діалектику теоретичного пізнання, виділення протиріч, генерування різних варіантів їх вирішення, прогнозування наслідків розв’язання проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми формування готовності студентів до науково-дослідницької роботи (НДР) досліджені низкою вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, питання науково-дослідницької діяльності як необхідної складової професіоналізму фахівців соціальної роботи розглядають Г. Адамс, Г. Бернгард, Х. Графф, Т. Лейн, А. Ляшенко, К. Марлоу, Є. Холостова, С. Шардлоу та ін. Проблема активізації дослідницької діяльності студентів шляхом застосування різних форм і методів роботи вирішуються Є. Венгером, М. Букачем, М. Даниловим, О. Дубасенюк, Т. Дьячек, Т. Клімовим, О. Микитюк та ін.

Виклад основного матеріалу. Лекція традиційно визнається провідною формою навчання у вищому навчальному закладі, зокрема в процесі науково-дослідницької підготовки соціальних працівників. Будучи головною ланкою дидактичного циклу навчання, вона виконує наукові, виховні та світоглядні функції, розкриває сучасні підходи до вирішення соціальних проблем.

Як засвідчують результати психолого-педагогічних досліджень (Т. Габай Т. Кудрявцев, Є. Нікітіна та ін.), а також досвід власної роботи з формування готовності студентів до НДР, визначальну роль у цьому процесі відіграє проблемна лекція. Проблемність є не тільки психологічною категорією, а й дидактичною. Так, у навчальному процесі проблемність проявляється в прагненні й умінні студентів: а) виділяти найбільш важливі, значущі, ключові ідеї та положення і навколо них групувати фактичний матеріал, систему доказів і наслідків (в цьому полягає змістова сторона проблемності); б) долати пізнавальні труднощі (операційна сторона проблемності); в) стимулювати пізнавальну потребу (мотиваційна сторона). Таким чином, проблемна лекція, в основі якої лежить психолого-дидактичний принцип проблемності, сприяє формуванню мотивації студентів до оволодіння тими чи іншими знаннями, вміннями та навичками, визначенню мети і змісту пізнавальної потреби [1; 2].

Творчому й аналітичному характеру роботи студентів під час проблемної лекції, їх прагненню одержати нові знання та оволодіти методологією їхнього отримання, сприяють такі методичні прийоми:

- викладач формулює різні точки зору на окреме питання і пропонує студентам визначити найбільш прийнятну з позицій практичного застосування в заданих умовах (конкретного соціального закладу, клієнтської групи і т.д.);
- педагог поступово підводить студентів до протиріччя і дає завдання вирішити його;
- прийом «імітація пошуку» – викладач пропонує студентам знайти причини, фактори певних явищ і процесів;
- постановка прикладних питань з практики соціальної роботи, які призводять до виникнення дискусії та ін. [3].

Проблемна лекція відбувається в руслі ідеї педагогіки співробітництва і спрямована на активізацію пізнавальної діяльності студентів та забезпечення тісного зворотного зв'язку з ними.

Цікавою формою навчання в процесі науково-дослідницької підготовки соціальних працівників є «лекція вдвох», де в ролі лекторів виступають викладач ВНЗ і представник соціального закладу (соціальний працівник). Перший з них розкриває тему заняття в загальнотеоретичному ключі – він задає логіку її вивчення, здійснює систематизацію фактів, акцентує увагу на законах і закономірностях, зв'язках і відносинах у суспільстві та ін. Другий – розкриває цю ж проблему з позицій практичного досвіду роботи свого закладу.

Перевагою лекцій удвох є те, що вони наочно демонструють діалектичний принцип розвитку від абстрактного до конкретного: теоретико-методологічна частина лекції подається студентам як спосіб аналізу, міркування, як процес наукового пошуку, починаючи з визначення проблеми, її формулювання, висунення гіпотези. Позиція другого лектора відзначається практико-орієнтованим характером і пропонує соціальним працівникам можливі варіанти вирішення проблеми. Зауважимо, що такі лекції дозволяють вибудовувати логічний ланцюжок і формувати нерозривні зв'язки між теоретичними і емпіричними знаннями, підкреслюючи їх діалектичну єдність.

Лекція-круглий стіл – одна з ефективних форм підготовки майбутніх соціальних працівників до дослідницької діяльності. Її цільове призначення полягає в забезпеченні вільного, нерегламентованого обговорення теми лекції з різних теоретичних і методологічних позицій. Даний вид лекційного заняття передбачає досить тривалу підготовку (як викладача, так і студентів). Студентам заздалегідь повідомляється мета лекції, її ключові питання, перелік основних теоретико-методологічних підходів до вирішення певної проблеми, список літератури. Їм пропонується (за бажанням) взяти участь в дискусії, орієнтуючись на матеріали їх дослідницької діяльності (в тому числі, реферативні роботи, теми гурткової роботи, матеріали практики та ін.). Визначаються основні учасники лекції і питання, які будуть ними висвітлені.

Під час лекційного заняття протягом 20-25 хвилин викладач подає суть теми. Поступово в дискусію вступають студенти, які озвучують своє бачення вирішення проблеми. В кінці лекційного заняття студентам пропонується зробити узагальнюючі висновки. Остаточне резюме лекції підводить викладач.

Перевагою лекції-круглого столу є те, що вона надає можливість студентам розглянути різні підходи і погляди на одну і ту ж соціальну проблему. Наприклад, для студентів 3-го курсу була проведена лекція-круглий стіл на тему «Соціальна робота з неблагополучними сім'ями». Сімейне неблагополуччя розглядалося з позицій системного підходу (сім'я як самостійна система і підсистема суспільства); системно-функціонального підходу (основні функції сім'ї та причини їх невиконання), історичного підходу (тенденції трансформації сімейних відносин), рольового підходу (конфлікт ролей в

сім'ї) та ін. При цьому забезпечувалося цілісне розуміння соціальних проблем сім'ї та можливі варіанти цих проблем на основі розглянутих наукових підходів.

Висновки. Таким чином, на відміну від традиційних лекцій, в основі яких лежить принцип раціональної складової теоретичних знань, основних положень і висновків науки (підкріплених ілюстраціями), а також демонстрація готових прийомів розумової діяльності, використання проблемних лекцій, лекцій удвох і лекцій-круглих столів вирішує якісно інше завдання – навчити студентів не окремим розумовим операціям, а системі розумових дій з усвідомлення, визначення і формулювання проблеми, пошуку засобів її вирішення, тобто здійснення певного наукового дослідження. Такі лекції мають високий ступінь методологічної ефективності і закладають основу для поглибленої самостійної роботи студентів.

Список використаних джерел

1. Кудрявцев Т.В. Проблемное обучение – истоки, сущность, перспективы / Т.В. Кудрявцев. – М.: Знание, 1991. – 389 с.
2. Повідайчик О.С. Створення проблемної ситуації як умова активізації науково-дослідницької роботи студентів / О.С. Повідайчик // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Вип. LXXI. – Том 1. – 2016. – С. 141 – 146.
3. Дьячек Т.П. Традиции исследований в социальной работе: опыт зарубежных стран: Учеб.-метод. пособие / Т.П. Дьячек. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2000. – 147 с.